Політичні інститути та процеси

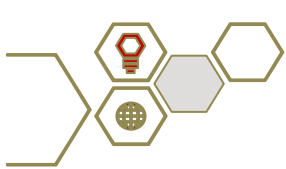
УДК 342.7:316.4-058.86(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17463468>**Громадянське суспільство як провідний актор у захисті прав людини в умовах ескалації насильства****Андрушко Юрій Романович,**аспірант, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Полтава, Україна, <https://orcid.org/0009-0005-2781-4658>**Прийнято: 12.10.2025 | Опубліковано: 28.10.2025**

Анотація: Метою дослідження є визначення ролі громадянського суспільства в захисті прав людини в умовах ескалації насильства та аналіз його функцій як автономного соціального актора, здатного впливати на політичні й правові процеси. Особлива увага приділяється механізмам взаємодії громадських організацій, активістів та локальних ініціатив із державними інституціями, а також оцінюванню ефективності їхніх дій у кризових умовах.

Методологічну основу роботи становлять системно-структурний, порівняльний і соціологічний підходи, що дають змогу дослідити структуру громадянського суспільства, його інституційні та організаційні форми, а також специфіку впливу на забезпечення захисту прав людини під час конфліктних ситуацій. У дослідженні здійснено огляд наукових публікацій, а також застосовано кейс-метод для виявлення основних чинників ефективності діяльності громадянського суспільства.

Результати дослідження засвідчують, що громадянське суспільство виконує функцію незалежного монітора й захисника прав людини, здатного швидко реагувати на загрози, формувати інформаційний простір,

забезпечувати соціальну підтримку вразливих груп населення та впливати на ухвалення рішень органами державної влади. Встановлено, що ефективність його діяльності залежить від рівня координації з іншими соціальними та політичними акторами, доступу до ресурсів, компетентності активістів та здатності адаптуватися до змінних умов. Практичні механізми передбачають створення платформ взаємодії, освітніх програм, адвокаційних кампаній та правозахисних ініціатив, що сприяють зміцненню правових гарантій і формуванню громадянської свідомості населення.

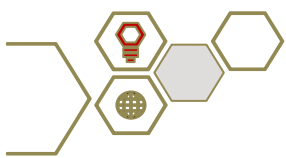
У висновках підкреслено, що громадянське суспільство є важливим елементом стабільності й демократизації суспільних відносин в умовах ескалації насильства. Результати дослідження дають змогу рекомендувати розвиток стратегій координації громадських організацій із державними інституціями, підвищення професійної підготовки активістів та застосування цифрових ресурсів для моніторингу й захисту прав людини. Перспективи подальших досліджень пов'язані з оцінкою довгострокового впливу діяльності громадянського суспільства на формування правового середовища, адаптацією моделей взаємодії в різних соціальних контекстах та вдосконаленням методів комплексного моніторингу порушень прав людини.

Ключові слова: соціальна активність, правозахисна діяльність, кризові ситуації, громадські ініціативи, демократичні практики.

Civil society as a leading actor in the protection of human rights during escalating violence

Yurij Andrushko,

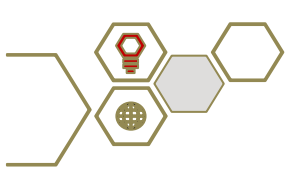
PhD Student of the Third Level of Higher Education, Luhansk Taras Shevchenko
National University, Poltava, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0005-2781-4658>

Abstract: The purpose of the study is to examine the role of civil society in the protection of human rights during the escalation of violence and to analyze its functions as an autonomous social actor capable of influencing political and legal processes. Special attention is given to the mechanisms of interaction between non-governmental organizations, activists, local initiatives, and state institutions, as well as to the assessment of the effectiveness of their actions in crisis conditions. The methodological basis of the research includes system-structural, comparative, and sociological approaches, which allow for the investigation of the structure of civil society, its institutional and organizational forms, and the specifics of its impact on human rights protection in conflict situations. The study employed a review of scientific publications, as well as a case study method to identify the key factors influencing the effectiveness of civil society activities.

The results of the study demonstrate that civil society functions as an independent monitor and protector of human rights, capable of rapidly responding to threats, shaping the information environment, providing social support to vulnerable groups, and influencing decision-making by state authorities. It has been established that the effectiveness of its activities largely depends on the level of coordination with other social and political actors, access to resources, the competence of activists, and the ability to adapt to changing conditions. Practical mechanisms include the creation of interaction platforms, educational programs, advocacy campaigns, and human rights initiatives that contribute to strengthening legal guarantees and civic awareness.

The conclusions emphasize that civil society is a key element of stability and democratization of social relations during the escalation of violence. The research results allow for recommendations on developing strategies for coordination between civil society organizations and state institutions, enhancing professional training of activists, and utilizing digital tools for monitoring and protecting human rights. Prospects for further research are associated with assessing the long-term impact of civil society activities on the legal environment, adapting interaction

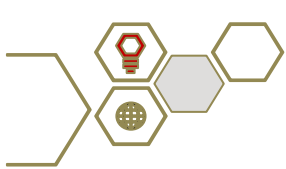
models in various social contexts, and improving methods for comprehensive monitoring of human rights violations.

Keywords: social engagement, human rights advocacy, crisis situations, civil initiatives, democratic practices.

Постановка проблеми. В умовах ескалації насильства та збройних конфліктів особливої актуальності набуває питання захисту прав людини й гарантування соціальної стабільності як важливих чинників збереження безпеки та правопорядку в державі. Попри наявність нормативно-правових механізмів, на практиці часто спостерігається недостатня ефективність їхнього застосування, особливо в кризових ситуаціях. У цьому контексті особливо актуальним є визначення ролі громадянського суспільства як активного суб'єкта, здатного реагувати на порушення прав, надавати соціальну підтримку вразливим групам населення та впливати на діяльність державних інституцій.

Розв'язання цієї проблеми має важливе наукове й практичне значення. У теоретичному вимірі це дає змогу дослідити структуру, інституційні форми та функції громадянського суспільства як соціального актора, що сприяє розвитку теорії соціальної взаємодії та демократичних практик. У практичному аспекті результати дослідження можуть бути використані для оптимізації діяльності неурядових організацій, удосконалення координації між соціальними акторами й державними інституціями, а також для підвищення ефективності захисту прав людини в кризових умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками зростає наукова увага до проблеми функціонування громадянського суспільства в умовах воєнного стану та його ролі в забезпеченні прав і свобод людини. Теоретичні підходи до визначення сутності громадянського суспільства як політико-правової категорії висвітлює С. Іщук, наголошуючи, що громадянське суспільство – це система автономних соціальних відносин, які

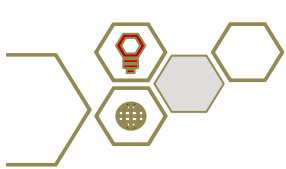
опосередковують взаємодію між державою та громадянином [1]. Еволюцію самої ідеї громадянського суспільства простежує В. Савенко, підкреслюючи, що сучасна війна поставила питання його реальної дієздатності як чинника соціальної стійкості [2].

Науковці М. Купчак та А. Саміло стверджують, що безпека людини – це спільна відповідальність держави й громадянського суспільства, оскільки останнє створює горизонтальні зв'язки, які забезпечують захист особистості навіть в умовах збройного конфлікту [3]. Громадянські ініціативи під час війни в Україні як механізм правозахисної діяльності аналізує В. Горобець. Автор зазначає, що волонтерські й адвокаційні рухи компенсують недоліки державних структур у сфері захисту прав постраждалих і внутрішньо переміщених осіб [4].

У межах гуманітарного виміру проблеми Е. Сидорова та співавтори (E. Sidorova et al.) досліджують адміністративно-правові принципи публічного контролю за реалізацією державної політики в гуманітарній сфері, що безпосередньо пов'язано з діяльністю громадських інститутів [5]. Розвиває цю думку Н. Кошляк, наголошуючи, що система інститутів громадянського суспільства є основним суб'єктом забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, особливо в умовах воєнних викликів, коли держава не завжди спроможна гарантувати належний рівень соціального захисту [6].

На переході України до моделі «сервісної держави», у якій громадянське суспільство є партнером, а не опонентом органів влади, акцентують Н. Сидоренко, А. Наумик і К. Брагіна. У цьому контексті посилюється роль прозорості, підзвітності та цифровізації механізмів взаємодії. Проте автори зазначають, що цей перехід ще не завершено: громадські інститути часто не мають достатніх ресурсів і впливу для повноцінного представлення інтересів громадян [7].

У сучасних закордонних публікаціях також приділено увагу аспектам прав людини та реформам у контексті безпеки. Зокрема, Ю. Хоббі та колеги

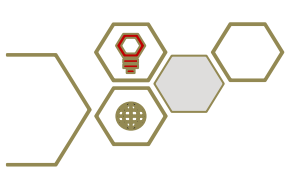
(Y. Khobbi et al.) досліджують реформи механізмів боротьби з організованою злочинністю в контексті забезпечення прав і свобод, підкреслюючи потребу в балансі між національною безпекою й правами громадян [8].

Окрему дослідницьку нішу становить питання гендерної рівності та участі жінок у громадському житті. Так, В. Лук'янець-Шахова та співавтори (V. Lukianets-Shakhova et al.) розглядають гендерну політику України крізь призму євроінтеграційних стандартів [9], тоді як Н. Заяць та однодумці (N. Zaiats et al.) підкреслюють, що забезпечення прав жінок під час війни потребує поєднання державних і громадських зусиль [10]. Ці дослідження свідчать про міждисциплінарне та соціально-інклюзивне розширення тематики громадянського суспільства.

Значний внесок у розкриття внутрішніх тенденцій розвитку громадського сектору роблять Л. Любохинець, Л. Бушовська та А. Мейш, які аналізують проблемні аспекти функціонування громадянського суспільства України. Автори доводять, що війна змінила вектор діяльності громадських організацій із довгострокових проєктів розвитку на оперативне реагування на гуманітарні виклики, що зумовило потребу в нових формах правового регулювання [11]. Схожої думки дотримуються Р. Пашов і Ю. Рубан, які доводять, що саме інститути громадянського суспільства стали опорою в забезпеченні відсічі військовій агресії РФ через організацію логістики, гуманітарної допомоги та підтримки військових [12].

Релігійні організації як складник громадського сектору розглядає О. Гордійчук, демонструючи, що капеланство та церковні ініціативи мають не лише духовну, а й правозахисну функцію. Авторка обґрунтовує тезу, згідно з якою в умовах війни саме релігійні структури стають джерелом соціальної стабільності, підтримки внутрішньо переміщених осіб і психологічної реабілітації постраждалих [13].

Проблему конституційного виміру прав людини під час війни ґрунтовно розкривають О. Ромців та В. Миханів, аналізуючи міжнародні механізми

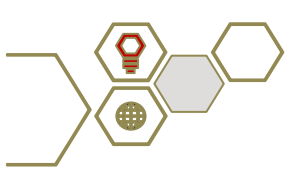
захисту прав громадян, обмеження прав у воєнний час та питання узгодження таких обмежень із Конституцією України. Автори підкреслюють, що, попри активну діяльність громадянського суспільства, залишаються прогалини в практичному застосуванні міжнародних правових інструментів [14].

Додатковий вимір проблеми представляє М. Оверченко, досліджуючи участь громадських і міжнародних організацій у подоланні освітніх втрат, спричинених війною. Науковець доводить, що громадянське суспільство не обмежується правозахисною діяльністю, а виконує ширші соціальні функції, сприяючи відновленню людського потенціалу [15].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність численних досліджень щодо громадянського суспільства та захисту прав людини, деякі аспекти цієї проблеми залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, існує обмежена кількість робіт, що системно аналізують роль громадянського суспільства в кризових ситуаціях, зокрема в умовах ескалації насильства, та оцінку його впливу на стабілізацію соціального середовища. Більшість наукових досліджень зосереджено на нормативно-правових механізмах захисту прав людини або на функціонуванні державних інститутів, залишаючи без належної уваги практичні моделі взаємодії між громадськими організаціями та державними структурами.

Вивчення цих аспектів дає змогу усунути наукові прогалини, визначити практичні інструменти підвищення ефективності діяльності громадських організацій та розробити рекомендації щодо їхньої взаємодії з державними структурами. Основна увага в статті зосереджена на оцінюванні ролі громадянського суспільства як соціального актора в умовах загострення насильства, аналізі ефективності його дій у кризових ситуаціях та визначенні механізмів посилення співпраці з державними інституціями для забезпечення захисту прав людини й стабільності соціального середовища.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – теоретично обґрунтувати роль громадянського суспільства як

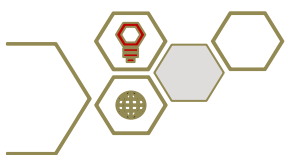
основного актора в забезпеченні захисту прав людини й стабільності соціального середовища в умовах ескалації насильства, визначити механізми його взаємодії з державними інституціями та оцінити практичний потенціал для зміцнення соціальної стабільності.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати чинники впливу на ефективність діяльності громадянського суспільства;
- 2) дослідити еволюцію громадянського суспільства під впливом необхідності захисту прав людини в умовах ескалації насильства в Україні;
- 3) визначити практичні механізми взаємодії громадянського суспільства з державними структурами для забезпечення соціальної стабільності та захисту прав людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українці нині переживають доленосний і критичний етап свого історичного розвитку, виборюючи у війні з Росією право на життя, власну державність та європейське майбутнє. Цей період став випробуванням не лише для політичних і державних інституцій, а й для всього українського суспільства. Воно проходить крізь глибоке переосмислення своєї ідентичності, цінностей і ролі в державотворчих процесах. Саме в умовах війни відбувається активна трансформація українського громадянського суспільства – від переважно пасивного до зрілого, консолідованого й відповідального.

Громадянське суспільство – це складна система суспільних відносин, спрямованих на мобілізацію та захист приватних і колективних інтересів громадян у всіх сферах суспільного життя. Український досвід останніх років свідчить, що ефективність громадянського суспільства не завжди залежить від рівня інституціоналізації його структур. Поряд із формальними інституціями, такими як громадські організації, спілки й асоціації, важливу роль під час збройної агресії відіграють менш формалізовані форми суспільної самоорганізації – волонтерські рухи, благодійні ініціативи, місцеві громади,

коаліції допомоги постраждалим. Саме ці мережеві форми громадської активності забезпечують оперативність реагування, довіру суспільства та гнучкість у кризових умовах. Отже, категорія «громадянське суспільство» охоплює не лише офіційні інституції, а й різні соціальні ініціативи, спрямовані на задоволення колективних інтересів і суспільних потреб [1, с. 12].

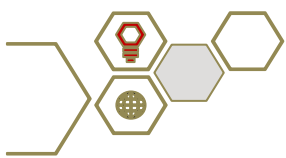
Розвинене громадянське суспільство характеризується наявністю сталих економічних, політичних, духовних і культурних зв'язків, а також активною взаємодією з державою на засадах демократії та верховенства права. Воно є невіддільним елементом демократичної системи, адже його представники впливають на ухвалення рішень як на місцевому, так і на загальнодержавному рівнях, консолідуються для захисту своїх прав та інтересів, створюють громадські структури, волонтерські об'єднання, інформаційні платформи.

Функціональну основу суспільства становлять громадяни з високим рівнем правової свідомості, освіти та відповідальності, які розуміють свої права й обов'язки, здатні їх захищати у взаємодії з державними інститутами, а також проявляють політичну активність і громадянську позицію. Такий тип громадянина є носієм демократичних цінностей і формує суспільну культуру участі.

Чинники, що впливають на ефективність захисту прав людини в умовах ескалації насильства в діяльності громадянського суспільства, наведено в табл. 1.

Таблиця 1**Чинники впливу на ефективність діяльності громадянського суспільства**

Чинник	Опис
Ресурси та фінансова підтримка	Без надійного фінансування, волонтерства й допомоги з-за кордону громадянське суспільство має обмежену спроможність реагувати на масштабні потреби
Координація між акторськими групами	Кооперація між громадянським суспільством, волонтерами, місцевою владою, міжнародними організаціями підвищує швидкість і якість реакції. Саме мережі співробітництва дали

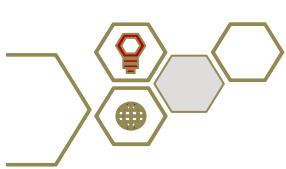

Чинник	Опис
	змогу вчасно доставляти гуманітарну допомогу, адаптуватись до змін у маршрутах, логістиці
Юридична / нормативна база та її імплементація	Як внутрішні закони, так і міжнародні угоди. Хоча міжнародні механізми існують, реальний доступ до них часто ускладнений через логістичні, кадрові, інформаційні перешкоди
Громадянська свідомість і суспільна підтримка	Без довіри до громадянського суспільства й активної участі локальних спільнот їхні ініціативи мають меншу легітимність і менший вплив. Молодь часто є каталізатором таких змін через соціальні медіа та локальні проекти
Безпека та доступ до інформації	У зонах бойових дій чи окупації ідеальність інформаційного потоку порушується, що ускладнює як моніторинг, так і адвокацію

Джерело: створено автором на основі [12; 14]

Отже, ефективність захисту прав людини в умовах ескалації насильства залежить насамперед від узгодженої взаємодії всіх елементів громадянського суспільства, належного ресурсного забезпечення та суспільної підтримки. Саме поєднання правових, організаційних і комунікаційних чинників дає змогу громадським ініціативам діяти скоординовано, швидко реагувати на виклики й забезпечувати реальний захист постраждалих осіб навіть у складних умовах війни.

Перехід від практичних дій до теоретичного осмислення ролі громадянського суспільства дає змогу глибше зрозуміти закономірності його функціонування під час війни. У сучасній українській науковій літературі діяльність громадянського суспільства в умовах ескалації насильства часто аналізується крізь призму його соціальних, правозахисних і безпекових функцій. Війна істотно змінила характер волонтерської активності, висунувши вимогу до організацій громадянського суспільства швидко адаптуватися до кризових умов. Проекти, які раніше були орієнтовані на довгострокову соціальну трансформацію, нині змушені зосереджуватись на негайній допомозі, реагуванні на гуманітарні виклики та захисті основних прав людини [11].

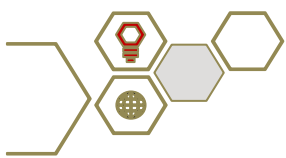

Водночас важливою частиною діяльності громадянського суспільства залишається моніторинг порушень прав людини та їхня правова фіксація. Саме через систематизацію таких випадків формується підґрунтя для подальших адвокаційних дій як на національному, так і на міжнародному рівнях. Міжнародні механізми захисту прав людини та національні правові інструменти покликані реагувати на порушення основних прав у воєнний період – права на життя, власність, безпеку й доступ до перевіреної інформації [14].

Таким чином, у теоретичній площині можна виокремити низку важливих функцій громадянського суспільства в умовах ескалації насильства, до яких належать моніторинг та документування порушень прав людини; підтримка й мобілізація вразливих груп (внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від бойових дій, жінок і дітей); адвокаційна взаємодія з органами влади та міжнародними інституціями; формування відкритого інформаційного простору – протидія пропаганді й донесення перевірених фактів; забезпечення гуманітарної, психологічної та правової допомоги; консолідація локальних ініціатив і волонтерських мереж.

Такий підхід дає змогу розглядати громадянське суспільство не лише як посередника між державою та громадянами, а як активного суб'єкта захисту прав людини, здатного формувати середовище стійкості й солідарності в умовах воєнних викликів.

Розвиток громадянського суспільства в Україні має тривалий і суперечливий характер, який визначався історичними, політичними й культурними чинниками. Перехід від тоталітарного минулого до демократичних засад вимагав не лише формування нових інституцій, а й глибоку трансформацію суспільної свідомості. Особливого значення цей процес набув у період воєнних загроз, коли захист прав людини став не абстрактною декларацією, а реальним викликом для громадян. Під час війни громадянське суспільство в Україні продемонструвало безпрецедентну

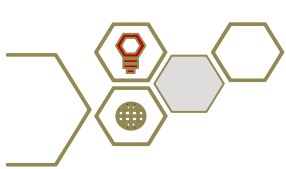

здатність до самоорганізації, солідарності й волонтерської діяльності, утвердивши себе як основного суб'єкта в захисті прав, свобод і життя людини (табл. 2).

Таблиця 2

Еволюція громадянського суспільства під впливом необхідності захисту прав людини в умовах ескалації насильства в Україні

Етап	Характеристика періоду	Основні прояви громадянської активності	Вплив на захист прав людини
Початок формування (до 1991 р.)	Перебування у складі імперських утворень, придушення громадських ініціатив	Обмежена активність; діяльність підпільних рухів (ОУН, УПА)	Формування ідеї свободи як основної цінності
Період незалежності (1991–2013)	Демократичний політичний режим, зростання політичної свідомості, проте толерантність до корупції	Участь у виборах, створення перших НУО, акцій протесту	Усвідомлення ролі громадянина у формуванні влади
Революції свободи (1990, 2004, 2013–2014)	Піднесення громадянської активності, формування політичної нації	Масові мирні протести (Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності)	Захист права на свободу вибору, гідність і демократичний шлях розвитку
Період гібридної війни (2014–2021)	Агресія Росії на сході України, анексія Криму, слабкість державних інституцій	Масовий розвиток волонтерського руху, благодійних фондів, правозахисних ініціатив	Забезпечення військових, допомога переселенцям, контроль за владою
Повномасштабне вторгнення РФ (з 2022 р.)	Ескалація насильства, гуманітарна катастрофа, загроза державності	Волонтерські організації («Повернись живим», фонд Сергія Притули), релігійні структури, правозахисні ініціативи («Ukrainian Legal Advisory Group», «Truth Hounds»)	Масовий захист прав на життя, безпеку, правову допомогу, документування воєнних злочинів

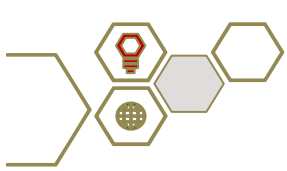
Соціально-психологічна допомога (2022–2025)	Війна спричинила психологічні травми, втрату житла, переселення	Діяльність ГО «TAPS-Україна», «Вільний вибір», «Повернути життя»	Підтримка психічного здоров'я, інтеграція постраждалих у соціум
Екологічний та гуманітарний вимір (2023–2025)	Усвідомлення комплексних наслідків війни	Проекти з фіксації екологічних злочинів («Веселий Дельфін», TEDJusticeROL)	Розширення поняття «права людини» до екологічних і колективних прав

Джерело: створено автором на основі [12, с. 39; 13, с. 33]

Отже, еволюція громадянського суспільства в Україні під впливом ескалації насильства та загроз правам людини засвідчує глибоку трансформацію його сутності. Від слабкої, дезорієнтованої спільноти пострадянського типу воно трансформувалося в потужний суспільний інститут, спроможний ефективно реагувати на кризи й забезпечувати захист людини тоді, коли держава обмежена у своїх можливостях.

Сучасне українське громадянське суспільство – це багатовимірна система, де поєднуються волонтерські, правозахисні, медійні, екологічні та духовні ініціативи. У контексті війни воно стало гарантом гуманності, збереження людської гідності й солідарності. Зокрема, активність таких організацій, як «Повернись живим», «TAPS-Україна», «Truth Hounds», «Психологічна підтримка та реабілітація «Вільний вибір» чи «Веселий Дельфін», доводить, що громадянська самоорганізація не лише заповнила інституційну порожнечу, а й заклала основи нової соціальної культури – відповідальності, взаємопідтримки та європейських цінностей.

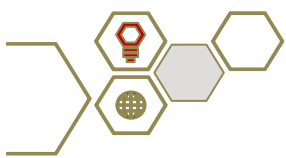
Таким чином, під впливом необхідності захисту прав людини українське громадянське суспільство не просто адаптувалося до умов війни – воно перетворилося на стрижень національної стійкості, моральний осередок спротиву та вагомий чинник майбутньої відбудови демократичної України.

Показовим прикладом ефективності українського громадського сектору є те, що волонтерські ініціативи, започатковані в Україні, слугують взірцем для інших держав. Зокрема, акції збору коштів на закупівлю «Байрактарів» для Збройних Сил України, які розпочали українські громадські об'єднання, надихнули громадян Польщі, Литви та інших країн до аналогічних дій. Це свідчить не лише про високий рівень самоорганізації українського суспільства, а й про міжнародне визнання ефективності його волонтерських практик. Український досвід доводить, що активні громадяни з розвинутою національною свідомістю та високим рівнем патріотизму здатні перебирати на себе частину державних функцій – від координації гуманітарної допомоги й логістики до забезпечення основних потреб населення в умовах кризи.

Важливим аспектом діяльності громадських організацій є захист прав осіб, постраждалих від війни. Внутрішньо переміщені особи, жертви обстрілів, сім'ї військовополонених часто опиняються в ситуації порушення своїх прав на житло, медичну допомогу, соціальний захист. У відповідь волонтерські й правозахисні ініціативи надають комплексну підтримку. Так, об'єднання «Кожен може допомогти» забезпечує військових і переселенців одягом, продуктами, надає юридичні консультації, сприяючи відновленню їхніх основних прав і гідності.

Крім гуманітарного напрямку, громадянське суспільство активно розвиває медичну й правозахисну інфраструктуру. Фонд «Razom for Ukraine» спеціалізується на постачанні аптечок, обладнання для лікарень, засобів комунікації – рацій, дронів, генераторів. Водночас фонд надає грантову підтримку локальним ініціативам, що діють у прифронтових регіонах, забезпечуючи громади продуктами, медикаментами й засобами виживання. Аналогічну роль відіграють фонди «Повернись живим» та «Армія SOS», які забезпечують військових амуніцією, технічними засобами спостереження та зв'язку. Їхня діяльність не лише посилює обороноздатність країни, а й гарантує право військових на гідні умови служби та безпеку життя. Крім того,

ці організації допомагають родинам полонених, організують інформаційні кампанії та благодійні збори.

Волонтерський рух в Україні охоплює не лише допомогу фронту, а й активне відновлення зруйнованої інфраструктури. Улітку та восени 2022 року в межах ініціативи «Repair Together» українські та іноземні волонтери з Канади, Німеччини, Польщі й США відновлювали пошкоджені окупантами будинки на Чернігівщині, об'єднуючись задля підтримки місцевих громад. Подібні проєкти – «Будуємо Україну Разом» (БУР) та програма «Віднова» – розвивають соціальну згуртованість, залучають молодь і формують образ України як країни взаємодопомоги. Про ці ініціативи повідомляли провідні світові медіа, серед яких The New York Times, Dazed, Washington Post та BBC, що засвідчує формування міжнародного іміджу українського волонтерства як глобальної платформи солідарності.

Загалом, активність громадянського суспільства в Україні під час війни свідчить про його високий рівень мобілізації, організованості та професіоналізму. Завдяки цьому воно не лише бере на себе частину державних функцій, а і є потужним чинником демократичного оновлення країни. Потенціал цих ініціатив поширюється й на післявоєнний період, коли громадські організації стануть рушійною силою у відбудові, реінтеграції населення та формуванні культури прав людини в Україні.

З урахуванням наведеного вище, механізми взаємодії громадянського суспільства з державними інституціями та правовими інструментами подано на рис. 1, який узагальнює основні напрями співпраці між громадським сектором і державою в умовах ескалації насильства.

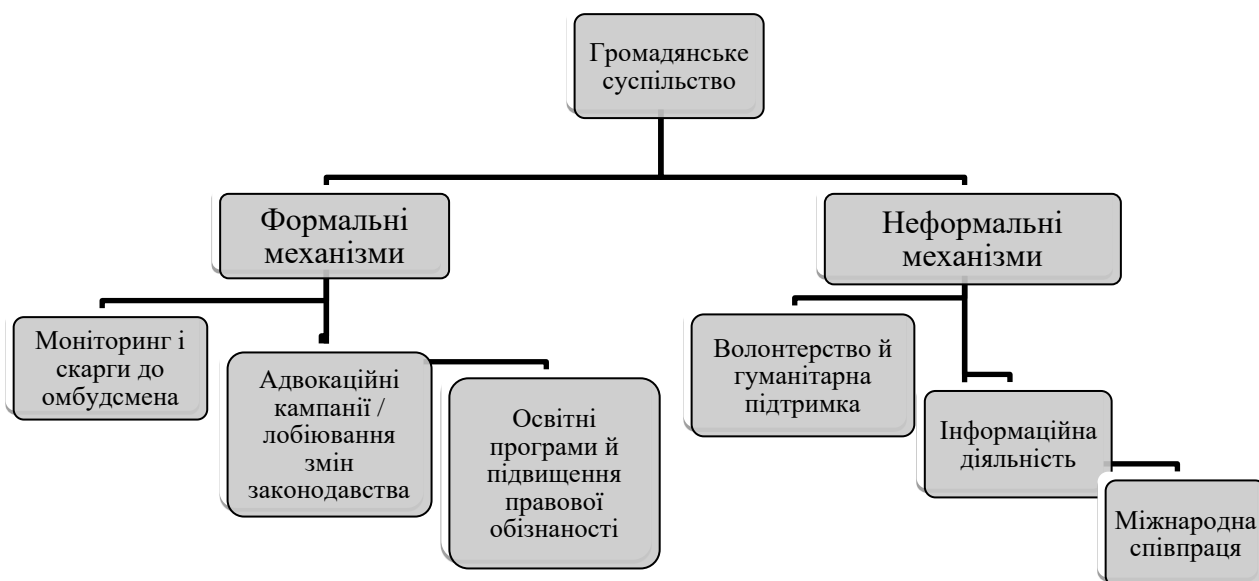
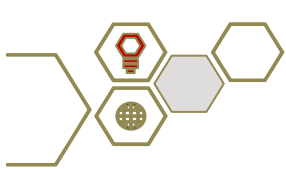
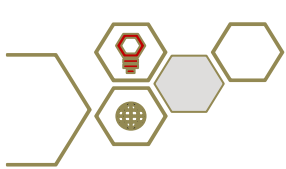

Рис. 1. Взаємодія громадянського суспільства з державними інституціями та правовими інструментами

Джерело: власна розробка автора

Рисунок 1 демонструє систему формальних і неформальних механізмів захисту прав людини в Україні в умовах війни, що ґрунтується на взаємодії між державними інституціями та організаціями громадянського суспільства. Формальні інструменти – діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, участь громадських об’єднань у розробленні законопроектів, а також реалізація освітніх програм із прав людини – забезпечують нормативно-правове підґрунтя для реалізації громадянських свобод. Натомість неформальні механізми, такі як волонтерська діяльність, інформаційні кампанії та міжнародна співпраця, посилюють практичний аспект захисту прав людини, забезпечуючи швидке реагування на гуманітарні виклики та порушення в умовах збройного конфлікту. Разом ці механізми формують багаторівневу систему громадського захисту, що поєднує правові, соціальні й гуманітарні інструменти впливу.

Проте діяльність громадянського суспільства під час війни супроводжується численними викликами. Насамперед це фінансова

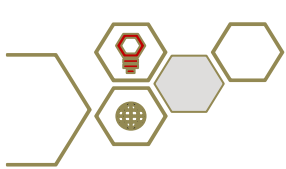

нестабільність, що обмежує сталість функціонування правозахисних і волонтерських ініціатив. У багатьох організаціях відсутні стабільні джерела фінансування, а тривалі збори коштів нерідко залишаються неповними. Важливою проблемою є також емоційне вигорання волонтерів і працівників громадських організацій, які тривалий час працюють у стресових умовах та зазнають значного психологічного навантаження. Це впливає на ефективність діяльності й потребує створення системи підтримки ментального здоров'я в громадському секторі.

Серйозним викликом залишається недостатня підтримка органів місцевої влади. У багатьох громадах спостерігається низький рівень координації дій між громадськими структурами й державними інституціями, що ускладнює реалізацію масштабних проєктів і впровадження системних реформ. На тлі цих труднощів особливої актуальності набуває питання довіри громадян до правоохоронних і судових органів, яка залишається критично низькою. Політико-правові суперечності, а також кадрові й фінансові недоліки у сфері правозахисту послаблюють державну політику у сфері прав людини й негативно впливають на міжнародний імідж України.

У цьому контексті побудова правової держави з ефективними механізмами захисту прав людини є стратегічним завданням для України. Після завершення війни саме громадянські ініціативи стануть основним чинником у процесі відновлення держави, забезпеченні прозорості, контролю за дотриманням прав людини та вдосконаленні законодавчої бази. Доцільно посилювати інституційний потенціал правозахисних організацій, розвивати механізми адвокації, фандрейзингу та міжсекторної співпраці.

Отже, громадянське суспільство має стати важливим чинником післявоєнного відновлення України, адже його діяльність охоплюватиме не лише сприяння реалізації реформ, а й забезпечення соціальної справедливості, підтримку внутрішньо переміщених осіб і ветеранів війни, а також розбудову

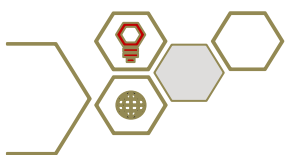

основ сталого розвитку держави на принципах демократії, прав людини та верховенства права.

Висновки. Дослідження дало змогу узагальнити особливості функціонування й трансформації українського громадянського суспільства під час війни, а також визначити його роль у захисті прав людини. Доведено, що саме в період збройної агресії відбулося якісне оновлення суспільної свідомості, формування нових практик солідарності, самоорганізації й відповідальності громадян. Громадянське суспільство перетворилося з периферійного елемента політичної системи на активного учасника державотворчих процесів і гаранта дотримання основоположних прав людини.

У результаті дослідження з'ясовано, що ефективність діяльності громадських організацій в умовах ескалації насильства визначається поєднанням правових, організаційних і комунікаційних чинників. До них належать координація між громадськими структурами та державними інституціями, наявність фінансових і людських ресурсів, високий рівень громадянської свідомості, збереження інформаційної безпеки та довіра суспільства до громадських ініціатив. Водночас збереження стабільності й ефективності цього сектору вимагає подолання низки викликів: фінансової нестабільності, емоційного виснаження волонтерів, недостатньої підтримки місцевої влади та низького рівня довіри до судових і правоохоронних органів.

Таким чином, громадянське суспільство в сучасній Україні постає не лише як індикатор демократичної зрілості, а і як основа майбутньої відбудови держави, що ґрунтуватиметься на принципах верховенства права, справедливості та гідності людини. У перспективі актуальним є посилення співпраці між громадськими організаціями й державними інституціями, розвиток механізмів фінансової й емоційної підтримки волонтерів, підвищення рівня правової освіти громадян і впровадження ефективних систем моніторингу та оцінювання дотримання прав людини. Реалізація таких

заходів сприятиме стабілізації та підвищенню ефективності громадянського суспільства, зміцненню демократичних інституцій та формуванню стійкого суспільного середовища в післявоєнний період.

Список використаних джерел

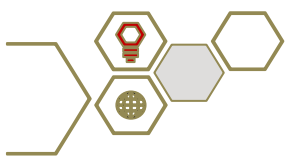
1. Іщук С. І. Сучасні концептуальні засади визначення поняття «громадянське суспільство» як політико-правової категорії. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: Право.* 2020. № 2 (22). С. 1–14. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20isippk.pdf> (дата звернення: 17.08.2025).

2. Савенко В. В. Еволюція ідеї громадянського суспільства та уявлень про неї. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 29–30 квітня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 132–136. URL: <https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/Zbirnyk-tez-2022.pdf#page=132> (дата звернення: 17.08.2025).

3. Купчак М. Я., Саміло А. В. Безпека людини як пріоритетне завдання держави та громадянського суспільства. *Новій стратегії протидії торгівлі людьми – нове наукове обґрунтування: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 8 жовтня 2021 року). Львів, 2021. С. 112–114. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4147/1/08_10_2021.pdf#page=112 (дата звернення: 17.08.2025).

4. Горобець В. В. Громадянські ініціативи та їх роль у захисті прав людини під час війни в Україні. *Політикус.* 2024. № 5. С. 19–23. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-5.3>

5. Sidorova E., Dniprova O., Yunina M., Bobrishova L., Mkrtchian K. Administrative and legal principles of public control over the implementation of state policy in the humanitarian sphere. *Amazonia Investiga.* 2022. Vol. 11. № 56. P. 124–131. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.56.08.13>

6. Кошляк Н. Е. Система інститутів громадянського суспільства як суб'єкти забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 33–38. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.5>

7. Сидоренко Н., Наумик А., Брагіна К. Особливості функціонування інститутів громадянського суспільства в контексті переходу України до впровадження концепту «сервісної держави». *Theoretical and practical aspects of modern scientific research: III International Scientific and Practical Conference* (Seoul, November 24, 2023). Seoul, South Korea, 2023. P. 47–49. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-24.11.2023.13>

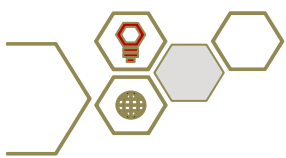
8. Khobbi Y., Storozhuk I., Svoboda I., Kuzmenko S., Tymchyshyn A. Reforming Techniques to Combat Organized Crime in the Context in View of Securing Human Rights and Freedoms. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40. № 73. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.09>

9. Lukianets-Shakhova V., Ganus L., Bryl K., Nehoda Y., Rega I. The Gender Policy of Ukraine: Considering the EU Experience. *Revista De Gestão – RGSA*. 2023. Vol. 17. № 4. DOI: <https://doi.org/10.24857/rgsa.v17n4-030>

10. Zaiats N., Rega I., Boiko V., Shlieina L., Toporkova M. Ensuring gender equality and legal protection of women's rights: achievements, challenges, and prospects. *Multidisciplinary Science Journal*. 2024. № 6. DOI: <https://doi.org/10.31893/multiscience.2024ss0202>

11. Любохинець Л., Бушовська Л., Мейш А. Громадянське суспільство України: проблемні аспекти та напрями розвитку. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. №4. P. 379–387. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-14-49>

12. Пашов Р., Рубан Ю. Роль інститутів громадянського суспільства у забезпеченні відсічі військової агресії рф. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. 2023. № 5(65). С. 38–42. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-5\(65\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-5(65)-6)

13. Гордійчук О. Процеси розбудови громадянського суспільства в Україні під час війни: роль релігійних організацій. *Society and Security*. 2025. Vol. 1. № 7. Р. 26–32. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-1\(7\)-26-32](https://doi.org/10.26642/sas-2025-1(7)-26-32)

14. Ромців О., Миханів В. Вплив війни в Україні на конституційні права громадян та міжнародні механізми їх захисту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». Т. 12. № 1 (45). С. 202–212. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2025.45.202>

15. Оверченко М. Роль міжнародних та громадських організацій у подоланні освітніх втрат в Україні. *Український Педагогічний журнал*. 2024. № 1. С. 65–73. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-1-65-73>